

PROFESSIONAL ADAPTATION AND REALIZATION OF TEACHERS OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORT - METHODOLOGICAL ASPECTS IN THE CONTEXT OF SCIENTIFIC MESSAGE

Polina S. Tsonkova, Nadezhda G. Yordanova-Stoyanova

ABSTRACT: *By its nature this scientific work is a scientific message, which presents the macro frame of a dissertation on a topic "Professional adaptation and realization of the teachers of physical education and sport". The topicality of the subject is substantiated by the main accents in the theoretical analysis. It presents the general methodology and the concept regarding the specific methods that will be used to prove the hypothesis in development of the scientific problem.*

KEYWORDS: *process of adaptation, pedagogical activity, professionalization, teacher of physical education and sport*

Изследването е финансирано по проект № РД-08-134/07.02.2018 г. от параграф на фонд „Научни изследвания“ на ШУ „Епископ Константин Преславски“.

Всяка професионална дейност има свои специфични особености, извършва се от съответните специалисти и задоволява определени обществени потребности, при което от решаващо значение е ефективното управление на човешките ресурси. В този смисъл Н. Йорданова отбелязва, че „...кадрите с тяхната подготовка, квалификация и организация на труда са едни от интензивните фактори за функциониране и развитие на която и да е система, в това число и подсистемата *Физическо възпитание и спорт в учебните заведения*“ (Йорданова, Н. 2007:91).

Очевидно е, че явленията в нашето ежедневие не се случват във вакуум. Ние живеем, работим и творим в средата, която ни заобикаля. Ние влияем върху средата, но средата също оказва своето влияние върху нас. Промените в обществено-икономическия живот винаги се отразяват върху професионалната среда и върху отделната личност, а тяхната динамика в нашето съвремие се характеризира с непозната досега интензивност (Милков, Л. 2016). В образователната сфера тази закономерност е ярко изразена във връзка с перманентните реформи, произтичащи от въвеждането на нови стратегии и парадигми. Това често поставя на сериозни изпитания педагогическите специалисти, включително и учителите по физическо възпитание, независимо от тяхната възраст, личностни качества, професионален и житейски опит.

Известно е, че педагогическият труд на учителя по физическо възпитание и спорт е особен вид труд. Той се осъществява в специфични и динамични условия, при взаимодействие с ученици, които имат различни социални профили, възрастови особености, нагласи, ценностна система и т.н. Освен това учителите нерядко се оказват в ситуации, които са сложно съчетание от обективно съществуващи или необичайни обстоятелства, в много случаи дори и с конфликтен характер (Цонкова, Д. 2010:278–285). Това е така, защото днес живеем в един свят, коренно различен от познатия досега модел на трудови и социални взаимоотношения

Стремителното навлизане на дигиталните технологии, социално-икономическата несигурност, както и голямата безработица, неминуемо водят до метаморфоза на традиционната ценностна система в обществото. При тези условия учителите, вкл. и по физическо възпитание и спорт са в нова по-различна позиция и това неизбежно и съвсем естествено рефлектира върху тяхната мотивация и нагласа за изява в трудовата дейност.

- От една страна, те знаят и осъзнават своята мисия и отговорност пред обществото – училището е институцията, за която е необходимо да се работи професионално и всеотдайно, за да образова и подготви младите хора за живота.

- От друга страна, учителите често са изправени пред трудни за решаване задачи и преодоляване на редица противоречия, свързани както с професионалната им кариера, така и с техния личен живот. Типичните за образователната сфера проблеми в днешно време вече имат друго измерение, друг характер и проявление.

Несъмнено тези обстоятелства са предизвикателство за учителя по физическо възпитание и спорт, защото те по един или по друг начин се отразяват върху неговата работа, емоционални преживявания и здравословно състояние. Много често неспособността за справяне с професионалните задачи и съпътстващите ги затруднения провокират различни деструктивни промени. Наблюдава се синдромът на професионално прегаряне – бърнаут или синдромите на стрес. Независимо че броят на изследванията в България по този проблем са ограничени, съществуват конкретни данни, които доказват, че над определени граници стресът при учителското съсловие оказва негативно влияние върху поведението на личността и качеството на учебната дейност (Цонкова, Д. 2013:278–286; Костова, Н. 2016). В международен аспект тези явления активно се дискутират. Обсъжда се въпросът доколко бърнаут и стрес са „болести“ на модерното общество и връзката им както с трудовата психология, така и със социалната медицина (Waber, A., & Jaekel-Reinhard, A. 2000; Водопьянова, Н., Е. Старченкова. 2016).

Всичко това потвърждава разбирането, че успешната професионална реализация на учителя по ФВС зависи както от нивото на компетентност, така и от способността му за подходяща професионална адаптация към конкретните условия на социалната среда и към реалната училищна действителност. В този смисъл И. Тошева посочва, че „пълноценната реализация и професионалното благополучие на учителите са не само желан от тях модел на кариерно развитие, а социална необходимост“ (Тошева, И., 2012:6).

Професионалната адаптация на учителя по физическо възпитание и спорт, според обобщенията на теоретичните постановки, следва да се разглежда като *процес на активно приспособяване към особености на педагогическата дейност по физическо възпитание и спорт и към реалните условия на средата, в която се реализира, с цел постигане на по-пълно и целесъобразно съответствие между обективните изисквания на професията и потенциала на отделната личност, при задължително повишаване на професионалната квалификация и утвърждаване на педагогическия статус.*

Изследването на отделните аспекти на професионалната адаптация и педагогическата реализация на учителите по ФВС е съществен проблем, особено в настоящата сложна социално-икономическа ситуация и „виртуална“ духовност на последните поколения. Много важно значение имат теоретични обобщения и емпирични данни с резултати, които дават отговор на основни въпроси като "Как учителите по физическо възпитание и спорт се адаптират към средата?", "По какъв начин адаптацията се отразява върху качеството на педагогическата дейност?". Ето защо е необходимо да бъдат изяснени по-точно и целенасочено въпросите на педагогическата адаптация в структурата на общата адаптация на учителя по физическо възпитание и спорт с цел разкриване на условията, факторите и механизмите, които обуславят този процес.

Научният проблем на нашето изследване се отнася до разкриване на възможностите за постигане на адекватна педагогическа адаптация към професионалната среда в съвременното училище и за качествена реализация на учителите – спортни педагози в контекста на специфичните особености на обучението по предмета физическо възпитание и спорт. В границите на проблема се изясняват и въпроси, отнасящи се до общопедагогическата и спортната подготовка на учителите с оглед успешно изпълнение на професионалните им функции и постигане на образователните стандарти при въздействието на редица стагниращи фактори – продукт на прехода и промените след 1989 година.

Разкритите факти, научни резултати и доказателства от други изследвания, както и собствен синтез в контекста на очертавания научен проблем ни дава основание да формулираме следната **хипотеза**: Предполагаме, че адекватната педагогическа адаптация на учителите по физическо възпитание и спорт в нейните различни измерения ще гарантира качеството на тяхната професионална дейност в съответствие с изискванията на съвременния образователно-възпитателен процес в сложната и противоречива среда на обществени отношения в българското средно училище.

Методологична основа на изследването ще бъде научната философия и обективното научно познание в аспектите на:

- *теория на формиране и развитие на личността;*
- *теорията на личност и дейност;*
- *теория на възпитанието и дидактиката;*
- *теория на професионалното образование;*
- *спортологията с акцент върху теорията на физическото възпитание и спортната тренировка;*
- *теория на управлението на социални системи и др.*

Неотменна и съществена част от методологията са *системният подход* (структурен и функционален) и *личностно-ориентираният подход* в образованието.

Целта на изследването е разкриване на условията, механизмите и спецификата на професионалната адаптация на учителите по физическо възпитание и спорт към професионалната среда и тяхната педагогическа реализация в образователната система (по примера на област Велико Търново и Плевен).

За постигане на целта са набелязани следните **задачи**:

1. Да се направи теоретичен анализ на актуални информационни източници и да се очертае методологичната основа на дисертационното изследване.
2. Да се разкрият същността, аспектите и специфичните особености на професионалната адаптация и реализация на учителите по физическо възпитание и спорт в структурата на цялостния процес на професионализация на личността.
3. Да се открият типичните характеристики на съвременната образователна среда като външен фактор за успешна професионална реализация на спортния педагог в сферата на училищното физическо възпитание и спорт.
4. Да се изведат личностните фактори, които определят адекватната професионална адаптация на учителите по физическо възпитание и спорт в съответствие с потребностите на обществото и реалностите на трудовия пазар.
5. Да се обогатят и усъвършенстват подходите, средствата и методите за адекватната педагогическа адаптация на учителите по физическо възпитание и спорт и на тяхната успешна професионална реализация.

Предмет на изследването са процесите на професионална адаптация и реализация на учителите по физическо възпитание и спорт към съвременните изисквания на образователно-възпитателния процес и сложната противоречива среда на обществени отношения в българското средно училище.

Обект на изследването са структурните компоненти, взаимовръзки и зависимости, определящи ефективността на професионалната адаптация и реализация на учителите по физическо възпитание и спорт в средното образование.

Субект на изследването са студенти от специалност *Педагогика на обучението по физическо възпитание* на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ и учители по физическо възпитание и спорт от област В. Търново и област Плевен

Методиката на изследване е комплексна. При разработване на темата се предвижда използването на следните основни групи методи:

1. Методи и анализи за разработване на теоретичните основи и обосноваване на актуалността на изследвания проблем:

1.1. Теоретико-логичен анализ и синтез на научната литература по проблемите на: спецификата на спортнопедагогическата дейност в системата на училищното физическо възпитание и спорт, професионалната адаптация на учителя по физическо възпитание и спорт в нейните многопосочни измерения и неговата педагогическа реализация в съвременните условия.

1.2. Документален анализ на нормативни документи, регламентиращи училищното образование, трудовите взаимоотношения в системата на средното образование, справки и информации за кадровата обезпеченост на обучението по ФВС и кариерното развитие на учителите.

1.3. Анализ на интернет информация за съвременните европейски тенденции в областта на образованието и подготовката на учители спортни педагози.

2. Методи за социално-психологическо проучване

2.1. Педагогическо наблюдение

2.2. Анкета

2.3. Свободно допитване

3. **Експертна оценка.** Експертна комисия оценява адаптацията и реализацията на учителите според обективни критерии и показатели към тях. В качеството на експерти участват специалисти (експерти по ФВС от Регионалните инспекторати, психолози, университетски преподаватели), които имат високо ниво на подготовка по изследваните проблеми и достатъчно трудов опит.

4. **Психологическо тестиране.** Чрез индивидуални, комплексни и самооценъчни въпросници посредством количествен метод се събират изходните данни за психологическите особености и личностните качества на изследваните учители.

5. **Математико-статистически методи**, които служат за статистическа обработка на систематизираните данни за нуждите на съответните анализи – вариационен, сравнителен и графичен.

Очаквани резултати:

1. Да се потвърди издигнатата хипотеза на изследването.
2. Изясняване на теоретичните основи на професионалната адаптация на учителите по физическо възпитание и спорт чрез разкриване на нейната същност, специфични особености, аспекти, етапи и фактори на осъществяване.

3. Да се очертаят основните проблеми на адаптацията като се оформят обосновани предложения за решения, свързани с повишаване на нейната адекватност с оглед постигане на по-пълно съответствие между обективните изисквания на професията, съвременната образователна среда и реализацията на учителя по физическо възпитание и спорт в България като ключов фактор в дългосрочната стратегия за развитието на спорта и спортното образование.

В заключение: Въпреки постиженията на съвременната спортология въпросът за адаптацията на учителите по ФВС е изследван твърде ограничено и в този смисъл той е предизвикателство към научната мисъл. развитието на обществото води до създаване на обстоятелства в сферата на професионалната педагогическа дейност, към които учителят трудно се приспособява, тъй като естествените психични и физиологични механизми за това се оказват недостатъчно ефективни. Темата на дисертационния труд предполага обобщения и анализи на емпирични данни, които ще дадат отговор на основни въпроси относно адаптацията на учителите по ФВС, защото тя е не само техен личен проблем, а проблем на образователната система и на цялото общество.

References:

1. Starchenkova. (2016). Sindrom vgoranie. Sankt-Peterburg: Piter.
2. Yordanova, N. (2007). Fizicheskoto vazpitanie i obrazovanie na balgarskite uchenitsi. Shumen: UI „Ep. Konstantin Preslavski”.
3. Kostova, N. (2016). Stresat pri uchitelite po fizicheskoto vazpitanie i sport i vliyanieto mu varhu pedagogicheskata deynost. Dis., S.: NSA „V. Levski”.
4. Milkov, L. (2016). Ot prigodnost za trud kam profesionalno maystorstvo: psihologicheski i pedagogicheski usloviya. // Nauchni trudove na UNSS, №1, 77-112.
5. Tosheva, I. (2012). Barnaut i uchitelskata profesiya. S.:Avangard Prima.
6. Tsonkova, D. (2010). Profesionalizatsiyata na sportniya pedagog – sashtnost, osobenosti i etapi.// Nastoyashte i badeshte. na aviatsionnoto obrazovanie v Balkansko-Chernomorskiya region na Evropa. D. Mitropoliya: IK na NVU „V. Levski”, 265-272.
7. Tsonkova, D. (2013). Nivo na vazpriet stres pri sportni pedagozi v zavisimost ot vazrastta i trudoviya stazh.//Lichnost, motivatsiya, sport. T. 18. S.: NSAPRES, 278-286.
8. Waber, A., & Jaekel – Reinhard, A. (2000) Burnout syndrome: a disease of modern societies? Occupational Medicine, Vol. 50, No 7, 512-517.

*Prof. DSc Nadezhda Yordanova
Department “TMFV and Sport” at Konstantin Preslavsky – University of Shumen
e-mail: n.yordanova@shu.bg*

*Polina Tsonkova
PhD student at Department “TMFV” – St Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo
e-mail: 93chica.loc@gmail.com*